

EL LLOC DE LES EMOCIONS

Carla Isabel Velásquez Giraldo

Doctora en Filosofia (2015) per la Universitat Autònoma de Barcelona

Malgrat les diverses teories filosòfiques sobre la constitució i naturalesa de l'ésser humà, al llarg de la història hi ha hagut, i encara perdura, una predilecció per diferenciar l'ésser humà dels altres éssers i trobar la *differentia*. Encara ens queda l'herència de voler veure alguna cosa especial en nosaltres, alguna cosa que hi hagi més enllà del nostre cos i d'aquest món, quelcom que marqui sense equívocs la nostra humanitat; i certament no han sigut les emocions. És per això que la raó, el sentit moral, l'esperit, l'enteniment i altres tipus de facultats s'han atribuït a l'ésser humà, totes estàtiques, iguals per a tots els individus, atemporals, universals, sense context i sobretot, d'alguna manera, sempre més enllà del cos. Els atributs estàtics poden haver tingut sentit en el seu moment, però potser no poden continuar com a la millor aproximació a l'ésser humà. En aquest context la «visceralitat» de les emocions és un dels temes que resorgeix.

La importància de profunditzar en la noció de «emoció» és doble: antropològica, perquè contribueix a saber què és l'ésser humà, la seva naturalesa, constitució i estructura ontològica; i ètica perquè ens ajuda a determinar quin rol tenen o haurien de tenir les emocions en la vida humana. L'aclariment d'aquest concepte és necessari per a respondre els següents interrogants: poden els animals, no humans, sentir emocions morals? Són les emocions morals innates o apreses? És possible i legítim separar les valoracions de les emocions? És la raó només una eina de les emocions? L'educació hauria d'intentar suprimir, educar o controlar les emocions? Són les normes morals simples expressions de les emocions? Hi ha emocions més adients a la raó que no pas altres? Són les emocions perturbacions innecessàries de l'ànim? Quina és la relació entre emocions i voluntat? Què va primer, el procés fisiològic o l'emoció? Quina relació hi ha entre l'expressió de l'emoció i l'emoció en si? Fins a quin punt són les emocions un constructe sociocultural? Tenen les emocions un caràcter intencional o no intencional?

Les emocions han tingut un lloc poc important a causa d'una visió estreta de la raó com a raó instrumental, almenys en un sector important de la filosofia. Se les ha vist en el món de la raó així entesa, per esmentar alguns casos: com a unes coses que quasi sempre s'han d'ocultar, o com a un obstacle pel raonament lògic, o com a eina útil per a la manipulació dels altres però destorb personal, o com a residus de

l'animalitat que impedeix assolir objectius intel·lectuals i pràctics, o com superficialitat d'un esperit dèbil (sobretot dónes). Així doncs, la raó ha estat comunament associada amb un allunyament de les emocions: les emocions no són el que ens fa humans, sinó la raó. Dominar-les ha sigut una mostra inequívoca, tant privadament com públicament, de força, poder i superioritat d'esperit. Aquest domini ha sigut un component definitiu del qual ens fa més racionals i en definitiva més perfectes com a éssers humans, perquè entre altres coses, fem el bé perquè en última instància així ho diu la raó. Aquest tipus de visió s'ha vist reptat des de diversos àmbits del coneixement científic. Vegem un exemple.

Fins al segle XIX la teoria més influent sobre els animals entre els científics era encara la *Història dels animals* d'Aristòtil (384 aC-322 aC). La tradició de l'antropologia filosòfica ha tingut quasi sempre com a eina per a definir què és l'ésser humà la comparació amb els animals i el que ens distingeix d'ells. Però avui ens adonem que no sabíem quasi res dels animals. A partir de Jean-Baptiste Lamarck (1744-1829) i les seves teories sobre una naturalesa evolutiva es va començar a descobrir el món dels animals, del qual formem part. Les emocions tenen un rol fonamental en aquesta comprensió, per exemple en 1872 Charles Darwin d'acord amb la seva teoria de la selecció natural va escriure *The expression of the Emotions in Man and Animals* (1809-1882). Sobra dir que els desenvolupaments posteriors han sigut cada vegada més nombrosos i més sofisticats. Avui dia, tenim a l'abast més coneixement que mai abans de la contemporaneïtat per entendre què són les emocions: a part de la teoria de l'evolució tenim l'etologia, l'epigenètica, la neurociència, la psicologia social, etc. Totes ciències amb caràcter interdisciplinari. L'enteniment de la nostra fisiologia i el coneixement del sistema nerviós especialment rellevant pel tema de les emocions, no tenen antecedents. Com és lògic, els grans pensadors del passat que han tractat grans temes com la raó, l'acció moral i la naturalesa de l'ésser humà, ignoraven moltes troballes que si haguessin sabut, potser els haurien fet canviar de parer.

No és del tot inconcebible creure que si Aristòtil visqués avui dia i sabés el que se sap avui sobre el cos i el cervell, no continuaria opinant exactament el mateix sobre diversos temes i modificaria per exemple la seva *Història dels animals* i in-

clogués a les dones en la *polis*, de les quals l'exclusió estava fonamentada principalment en la biologia. Més aviat ens preguntaria Aristòtil per què a vegades ens aferrem al peu de la lletra als seus textos de l'antiguitat, i ens aconsellaria que avancéssim. O potser no, potser pel que fa a l'ésser humà la biologia a vegades no serveixi com a fonamentació, sinó com a justificació. En *Història dels animals* diu Aristòtil que la dona és més compassiva, ploranera, gelosa, més dolça, més astuta, menys senzilla, més impulsiva, més queixosa, més apte per reganyar, més propensa a l'abatiment, amb menys esperança, sense vergonya, sense autoestima, falsa i enganyosa, més difícil de despertar a l'acció, menys valenta, d'entre altres.¹ La dona era considerada per ell obertament com a inferior per naturalesa, com a un «mascle mutilat», un «home deformat» en gran mesura a causa de les emocions i de la imperfecció del seu cos. És normal que llegint això tinguem la sensació que moltes coses no han canviat, perquè Aristòtil ha sigut el filòsof més influent en el pensament científic, filosòfic i religiós d'occident i la seva autoritat continua estant molt present. Valorar les intuïcions dels nostres predecessors no vol dir necessàriament considerar-les com si fossin vigents. Si no els llegim a la llum de la ciència contemporània, estariem fent simple historiografia del pensament i perpetuant l'impacte real que ha tingut, per exemple, la implementació de la sentència aristotèlica sobre les dones.

Dit això, l'assumpte és que podem obrir les portes des de la filosofia a replantejar el concepte d'emocions a la llum de les ciències, i per inèrcia el d'altres conceptes adients com sentiments, sensacions, raó, intel·lecte, voluntat i intel·ligència. Per tal de fer aquesta obertura és necessari saber amb quines precaucions hem d'apropar la filosofia i la ciència. Una d'elles és que si ens aventurem a l'estudi de les emocions, hem d'anar amb compte i no caure en cap mena de reduccionisme. El biologisme, l'evolucionisme i el genetisme, per exemple, no són vàlids, ja que no es tenen en compte entre si evidentment, ni tampoc tenen en compte els components

socials i culturals. La sociobiologia és un intent de biologitzar les ciències socials amb el perill de reduir-les sobretot a la genètica. D'altra banda, no convé anar a l'extrem de no sortir del textualisme, el qual tampoc és vàlid perquè la realitat humana no es limita al text ni a l'especulació merament discursiva ni als símbols, que no es refien de res excepte de si mateixos. Qualsevol d'ambdós extrems, el reduccionisme científic o el textualisme, és més còmode que intentar fer una integració, la qual s'ha de fer no pel principi que el punt mitjà és sempre el més desitjable, sinó per un motiu ontològic molt clar: la unitat sistèmica de l'ésser humà que comprèn la seva materialitat, la seva biologia, la seva societat i la seva cultura. Podria dir-se que l'ésser humà és un entravessament de tots els nivells del continu de la realitat. La juxtaposició d'idees filosòfiques i informació científica esmentada però no tinguda en compte de veritat, no serveix a cap propòsit important. En conclusió, ni oposició ni mera juxtaposició, sinó integració.

Per concloure, l'anàlisi d'un nou concepte de raó que no inclogui les emocions i el que és més, aquestes vistes des de la ciència contemporània, queda evidentment incompleta. És incorrecte perquè es perd fora de la seva arrel: un cos material, biològic, en un medi natural, en un medi social, que fa produccions culturals i que viu amb el legat que altres han deixat. Aquest animal biològic amb tot el que és resulta ser el mateix que fa ètica, el mateix que interactua amb altres animals biològics, subjectes a la imminent cessació del cos. Dit això, el contacte acurat entre filosofia i ciència no és suficient, perquè potser es dona sobre unes bases no gaire neutrals, a saber, en quina mesura les emocions són considerades o no com inferiors a l'enteniment. En altres paraules, quin és el lloc de les emocions, quin és el seu «estatus», per posar-ho metafòricament. Aquesta determinació del lloc dins la raó, del qual tots en tenim alguna idea provisional, ja no es tracta de les emocions en abstracte, sinó de com afrontar viure-les i com veure els altres que les viuen.

¹ Vegeu Aristòtil, *Història dels animals*. Text revisat i traducció de Juli Pallí i Bonet, (Barcelona: Fundació Bernat Metge) 1996. 608b. 1-14. Llibre IX, Capítol I. p. 70-71.